

«Я в серці маю те, що не вмирає...»

До 150-річчя геніальної доньки України, «великої європейки української літератури»

25 лютого виповнюється 150 років від дня народження Лесі Українки. Не тільки конкретна дата, а весь рік стане роком Лесі Українки — поетеси, драматурга, перекладача, етнографа, громадського діяча, мужньої жінки... Перелік можна продовжувати, але насправді Леся Українка не потребує означень. У житті і серці кожного українця вона зайняла своє місце, і воно стає особливо відчутним в часи випробувань і боротьби.

«Леся Українка була присутня на київському Майдані в 2013–2014 роках не лише на графіті, намальованому в ті гарячі дні на фасаді будівлі Національної академії наук по вулиці Грушевського, — пише професор Києво-Могилянської академії Лариса Масенко у статті «150-літній ювілей. Леся Українка і визвольна боротьба України». — Там був присутній незламний, волелюбний дух Великої Українки».

Однією з найбільш міжнародно визнаних постатей національної культури названа Леся Українка у статті ЮНЕСКО «Леся Українка — шлях любові, боротьби та надії». У ній підкреслено світовий цивілізаційний контекст її творчості. «Свої цінності щодо миру, толерантності, гендерної та міжетнічної рівності, а також інклюзивності, видатна письменниця декларувала протягом усього життя, залишивши після себе багату літературну спадщину, яка глибоко впливає на український та міжнародний культурний дискурс досьогодні, — йдеться у статті. Її «бачення проблем залишається поцінованим і сучасним досі».

Відзначаючи 150-річчя від дня народження геніальної доньки українського народу, ЮНЕСКО відзначає теми, близькі й зрозумілі усім людям планети. Леся Українка — наша сучасниця.

Нині про всій Україні проходять заходи на відзначення ювілею. 11 лютого в Інституті української мови НАН України відбувся круглий стіл «Слово Лесі Українки понад часом».

На початку березня пройде Всеукраїнська науково-практична конференція «Леся Українка у вимірах національної і світової культур» у Луцьку. Її організатори — НЦ «Мала академія наук України», Волинський національний університет імені Лесі Українки та Волинська Мала академія наук. Учасники поділяться своїми науковими дослідженнями щодо ролі Драгоманових-Косачів в історії України, біографії Лесі Українки в суспільно-політичних та мистецьких вимірах тощо.

Товариство зв'язків з українцями за межами України (Товариство Україна-Світ), Світова федерація українських жіночих організацій та Національний музей літератури України, спільно з громадськими та освітніми закладами провели прямий ефір «Леся Українка: розширення горизонтів». Під час онлайн-зустрічі читали вірші Лесі Українки, виконували музичні твори на її слова, показували ілюстрації до її творів та уривки з театральних вистав. Активними

Пам'ятник Лесі Українці у Ковелі

фото із сайту міста

виконавцями були учні і студенти з України. У заході взяли участь артисти та митці з Канади, США, Хорватії, Італії, Індії, Португалії, Норвегії, Естонії.

Гарна звістка надійшла й з-за океану. Другий том «Спогадів про Лесю Українку» перебуває «на шляху до друкарні», пише Тамара Скрипка, хранителька фондів Музею-архіву імені Дмитра Антоновича УВАН у США. Перший том вийшов у видавництві «Темпора» у 2017 році, у ньому йшлося про історію роду Драгоманових-Косачів у його традиціях та духовних вимірах. У другому томі — спогади друзів, колег і знайомих Лесі Українки. Тут вміщено праці, які за радянського часу не могли бути надруковані з ідеологічних причин. Зокрема, мемуари — Дмитра і Наталії Дорошенків, В. О'Конор-Віліньської, М. Славінського, О. Моргуна, М. Садиленка, М. Розенбаума. Друкує том київське видавництво «Астролябія». Але...коштів йому вистачає всього на 300 примірників. Упорядниця звернулася до власників першого тому передоплатити другий, надавши змогу видавництву випустити більший наклад унікальної

збірки. Прикро, що і в ювілейний рік виникають такі проблеми. А в плані заходів щодо відзначення на державному рівні ювілею передбачено створення електронного варіанту архіву родини Драгоманових-Косачів. Без величезного спадку, накопиченого майже за століття в УВАН, зробити це навряд чи можливо.

І ще про найбільший здобуток до ювілею. У Волинському національному університеті підготовлено до друку і випущено перше повне академічне зібрання творів Лесі Українки, яке урочисто презентовано в її день народження в Українському домі. 14 томів — на сьогодні найповніших, вивірених, нецензурованих. Над виданням працювали понад 30 дослідників — викладачі та науковці Луцька, Києва, Львова, Чернівців, Рівного, Житомира, Острога.

(На 4-й сторінці маємо нагоду ознайомити читачів з передмовою Максима СТІХИ до восьмого тому академічного зібрання творів Лесі Українки, де надруковано її перекладацьку спадщину. Подається у скороченому вигляді).

ОФІЦІЙНО

Депутати унормовують процес присудження наукових ступенів

Верховна Рада України підтримала у першому читанні проєкт Закону про внесення змін до деяких Законів України щодо присудження наукових ступенів (реєстраційний № 4667-1 від 15.02.2021 року).

«Запровадження змін, передбачених проєктом Закону, дасть змогу шляхом системного реформування положень чинного законодавства унормувати процес підготовки і атестації наукових кадрів вищої кваліфікації та врахувати основні аспекти кращих європейських практик у сфері освіти і науки», — зазначив міністр освіти і науки України Сергій Шкарлет.

Законопроект має на меті комплексно вирішити питання щодо присудження наукових ступенів шляхом внесення змін до

Законів України «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про фахову передвищу освіту».

Положенням законопроекту пропонується:

зняття правового вакууму в процедурі присудження наукових ступенів для здобувачів ступеня кандидата та доктора наук, який міг би настати після 1 липня 2021 року через втрату чинності Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567;

упорядкування рівнів вищої освіти шляхом винесення ступеня доктора наук зі сфери вищої освіти до сфери науки та науково-технічної діяльності;

розширення автономії закладів вищої освіти та наукових установ шляхом передачі повноважень щодо утворення разових спеціалізованих вчених рад та затвердження рішень про присудження ступеня доктора філософії та видачі відповідного диплому (повноваження МОН залишаються лише в частині погодження (за заворуванням) складу разових рад, утворених закладами та установами);

розширення видів академічної недобросовісності (крім академічного плагіату додається фабрикація та фальсифікація), за виявлення яких учасники атестаційного процесу позбавляються права участі у підготовці та атестації здобувачів відповідних ступенів.

Формування та реалізація державної

політики щодо присудження наукового ступеня доктора наук покладається на центральний орган виконавчої влади у сфері наукової та науково-технічної діяльності.

Ухвалення законопроекту дозволить Національному агентству із забезпечення якості вищої освіти повноцінно здійснювати властиві йому функції з акредитації освітніх програм на третьому рівні вищої освіти та забезпечення якості в частині розробки порядку присудження ступеня доктора філософії. Окрім того, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти має право скасувати рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня у разі виявлення академічного плагіату.

Ключові завдання, цілі, пріоритети

Початок року завжди пов'язаний із звітами і планами. І того й іншого в останні тижні було чимало.

Плани МОН у сфері вищої освіти, науки та інновацій міністр освіти і науки України Сергій Шкарлет виголошував на засіданні Комітету Верховної Ради з питань освіти, науки та інновацій, про це йшлося на Партнерському форумі «Освіта України 2021: стратегічні цілі та пріоритетні напрями», в якому взяв участь і виступив Президент України Володимир Зеленський.

Отже, з основних планів, що стосуються сфери вищої освіти, науки та інновацій: впровадити Стратегію розвитку вищої освіти на 2021–2031 рр., визначити основні засади формування та реалізації пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності на середньостроковий період та продовжити роботу над проектом Закону України «Про освіту дорослих».

Які ж завдання постають при цьому? Значною мірою вони пов'язані з законотворчою роботою. Що стосується Закону «Про вищу освіту», за словами міністра, необхідно ввести зміни, які б надавали ЗВО повноваження самостійно розпоряджатися коштами, визначати внутрішню систему оплати праці, вільно залучати пожертви та інвестиції, залишаючись при цьому неприбутковою організацією з податковими пільгами.

Перелік середньострокових (тематичних) пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності має бути чітко прописаний у Законі «Про основні засади формування та реалізації пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні». Потребують підготовки і законопроекти «Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про підтримку і розвиток наукових об'єктів, що становлять національне надбання», «Про інноваційні парки», «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності» та інші.

«У планах на 2021 рік — систематизація законо-

давства у сфері науки та інновацій, зокрема, з метою підвищення рівня впровадження (комерціалізації) результатів наукових досліджень та інтеграції закладів вищої освіти і наукових установ із промисловістю, — підсумував міністр. — Для цього вже в другому кварталі цього року ми запускаємо комунікаційну платформу «Наука для бізнесу». Це перший онлайн-інструмент автоматизованої співпраці науковців та підприємців».

Серед головних завдань цього року — долучення України до рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» (2021–2027 рр.) та програми з досліджень та навчання «Євратом» (2021–2025 рр.).

Впровадження цифрової трансформації освіти і науки — ще один з пріоритетних напрямів роботи. Передбачається затвердити Концепцію цифрової трансформації освіти і науки України. Значна частина конкретних проєктів уже в роботі. У межах проєкту е-Школа функціонує онлайн-ресурс «Всеукраїнська школа онлайн» для змішаного та дистанційного навчання учнів 5–11 класів.

Проєкт е-Університет передбачає автоматизацію вступної кампанії, набору та навчання (стажування) іноземців та осіб без громадянства; електронне ліцензування; модернізацію Єдиної державної електронної бази з питань освіти і навіть електронної системи моніторингу працевлаштування випускників.

Серед цілей проєкту е-Наука — модернізація систем подання документів та проведення державної атестації наукових установ і закладів вищої освіти щодо наукової діяльності, розвиток репозитарію академічних текстів та підключення локальних репозитаріїв, а ще — створення електронної системи доступу до нинішніх цифрових сервісів наукового призначення.

Завдань поки що більше, ніж зробленого. Але й за провадження нового відбувається інтенсивно. І своєрідний «зріз» цієї роботи представлено на цій сторінці.

Нагородження лауреатів премії Кабінету Міністрів за розроблення і впровадження інноваційних технологій

фото пресслужби МОН

Наприклад, перший січневий семінар був присвячений ідентифікатору цифрового об'єкта DOI (Digital Object Identifier) та особливостям його присвоєння.

На наступному семінарі йшлося про «Використання ресурсів мережі Enterprise Europe Network (EEN) для наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та трансферу технологій». У лютому — знайомили із «Сучасною методологією проактивного визначення компетентності експертів» та із «Розширеним функціоналом та перспективами розвитку сервісу «Реєстр наукових видань України».

Особливий інтерес викликала тема «Академічна доброчесність. Інституціональна система підтримки академічної доброчесності та «антиплагіатні» сервіси», з якою виступила доктор економічних наук Олена Чмир. У присутніх онлайн слухачів було багато запитань і до доповідачки, і до модератора — в.о. директора УкрІНТЕІ, члена-кореспондента Національної академії педагогічних наук України Володимира Камишина. У чаті, в якому можна було їх ставити, навіть внутрішня дискусія виникла між учасниками. Наприклад, запитували, чи є академічно доброчесним підхід, якщо в тексті підручника автори не наводять жодних посилань на думки, наукові результати, закони, висновки, відкриті іншими дослідниками, а тільки в кінці підручника надруковано «Список використаної літератури»? Непросте запитання і непросто дати відповідь.

Цікавим був й останній семінар лютого: «Про проєкт «Розвиток Міжрегіональної мережі трансферу технологій». Система КАІС». Про нього розповідали співробітники УкрІНТЕІ Людмила Фірсова та Леонід Гавріков. Йшлося про взаємодію і співпрацю з закладами вищої освіти, промисловими підприємствами, середнім і малим бізнесом задля активного просування та впровадження науково-технічних і технологічних розробок. А також про створення комплексної автоматизованої інформаційної системи міжрегіональної мережі трансферу знань і технологій (КАІС).

А тепер — звернення до тих, хто хотів би підключитися до доволі широкої і певною мірою вже сталої аудиторії учасників цих семінарів! У березні семінари продовжуватимуться. Як і раніше, вони будуть по вівторках, об 11-й годині. Як і раніше безкоштовні. А бажаючи ще можуть замовити і сертифікат. А ввійти можна за посиланням: <http://webinar.ukrintei.ua/>

І вже 2 березня розглядатиметься тема: «Платформа REA-

LIUM: новий підхід до приватних інвестицій в стартапи».

9 березня — «Проектування системи реєстрації та супроводження науково-комунікаційних заходів та заходів з популяризації науки».

Наступні вівторкові теми: «Автоматизована система організації та проведення науково-технічної експертизи», «Базова відмінність знання від інформації і взаємозв'язок між ними» та «Комплексна система захисту інформації в УкрІНТЕІ».

Разом з нами готуймося до ЗНО!

З 1 березня по 22 травня н.р. Науковий ліцей «Міжнародна зелена школа ім. Кліма Чурюмова» спільно з Донецькою політехнікою та Луганським університетом ім. Тараса Шевченка організовують безкоштовні онлайн курси з підготовки до ДПА, ЗНО з української мови і математики. Пряма/LIVE трансляція лекцій буде щотижня на ютуб каналі ліцею: https://www.youtube.com/channel/UC7QhlaSay9nd14LHG_ZN30A.

Відеолекції відкриті для кожного і не потребують додаткових реєстрацій. Слухачі зможуть в чаті задати питання лекторам.

Для абітурієнтів з важкодоступних регіонів (тимчасово окупованих, вздовж лінії фронту, високогірних районів, малих міст і сіл зі всіх регіонів України) будуть також практичні заняття на платформі ліцею. Для участі необхідно зареєструватися. Лінк на реєстрацію: <https://forms.gle/FumSHnkbh9Rxbkb48>.

Ініціатива передбачає також лекції з профорієнтації з науково-технічних і природничих спеціальностей.

Курси повністю безкоштовні. Науковий ліцей ім. Чурюмова підписав відкритий Меморандум про співпрацю із Донецькою політехнікою та Луганським університетом ім. Тараса Шевченка. Партнери закликають інші виші приєднатися до ініціативи.

Чому створено цей проєкт? В Україні чимало місць, сіл і містечок мають одну спільну проблему. Це територія з обмеженим доступом до якісної інноваційної освіти. Натомість тисячі, і навіть десятки тисяч школярів з тимчасово окупованих територій, прифронтової зони, мешканців сіл та малих міст потребують сьогодні допомоги у підготовці до іспитів. А за кілька місяців вже буде ДПА, ЗНО.

Тому й започатковано цей новий соціальний проєкт.

Наступний крок — створення веб-версії тренажерів для підготовки до ДПА, ЗНО. Стежте. Більше: www.cigs.com.ua.

Оновлено дорожню карту до ЄДП

ЄС нині працює над формуванням нової політики ЄДП, орієнтованої на підвищення конкурентоспроможності Європи, цифрову трансформацію та протидію глобальним викликам. Для ефективного впровадження цих пріоритетів Європейська Комісія створила окремі робочі групи, до складу яких входять і представники України.

Тож Міністерство освіти і науки України затвердило оновлену дорожню карту з інтеграції науково-інноваційної системи України до Європейського дослідницького простору (ЄДП). Її впровадження покликане забезпечити гармонізацію політики у сфері науки та інновацій відповідно до стандартів та норм ЄС; розширення доступу до наукових та інноваційних програм; розвиток дослідницьких інфраструктур України та їхню інтеграцію до дослідницьких інфраструктур ЄС; створення сприятливих умов для міжнародної та міжгалузевої мобільності вчених; застосування комплексного гендерного підходу у сфері науки та інновацій; застосування принципів відкритої науки та використання інструментів відкритого доступу ЄС; розвиток інноваційної інфраструктури з урахуванням кращих європейських практик; інтернаціоналізацію наукових досліджень та інновацій за межами ЄС.

Україна братиме участь у спільних консультаціях з Європейською Комісією та залучатиме до обговорення експертне середовище. Для нашої держави інтеграція до ЄДП є інструментом поглиблення співпраці з науковою спільнотою ЄС та адаптації до стандартів і норм Євро-

пейського Союзу у сфері науки й інновацій.

Для державної атестації у першому півріччі

Триває прийом заявок та інформаційних матеріалів від наукових установ, які планують пройти державну атестацію в I півріччі 2021 року. Про це йдеться в листі-роз'ясненні МОН.

До 5 березня наукова установа має подати в електронному та паперовому вигляді до МОН: заявку на проведення державної атестації (додаток 1 до Методики); інформаційні матеріали для проведення державної атестації наукової установи — з відомостями про діяльність (додатки 2–9 до Методики).

До 19 березня, необхідно роздрукувати та подати до МОН паперову версію (бульвар Тараса Шевченка, 16, м. Київ, 01601): заявку на бланку наукової установи; відомості про наукову діяльність з інформаційно-аналітичної системи; копія статуту наукової установи, який подається у форматі PDF із підписами та печатками; перелік та активні посилання на публікації у виданнях, які підтверджують кількісні показники, зазначені в підпункті 2.1.5 пункту 2.1 розділу II додатку 3 до Методики; перелік публікацій, кількість яких зазначено в підпункті 2.1.3 пункту 2.1 розділу II додатку 3 до Методики, та активні посилання на них.

У матеріалах, зокрема, зазначаються показники щодо наукового та фінансового потенціалу установи, ефективності її наукових досліджень, інноваційної активності, міжнародної інтеграції тощо.

Усі відомості повинні відповідати реальним показникам наукової, науково-технічної та

інноваційної діяльності. Виявлені факти щодо надання недостовірної інформації обов'язково будуть враховуватися експертною групою та експертною комісією при віднесенні установи до класифікаційної групи.

Докладну інформацію про проведення державної атестації наукових установ можна переглянути на офіційному сайті МОН.

Як підняти свій рівень компетентності?

Нові технології вимагають нових знань. І Український інститут науково-технічної експертизи та інформації організував цілу серію онлайн семінарів, які знайомлять із новими знаннями, необхідними для роботи в нових умовах і за новими вимогами.

Власне, метод семінарів для УкрІНТЕІ не є чимось невикористовуваним. У вересні-листопаді минулого року в рамках виконання проєкту «Розвиток міжрегіональної мережі трансферу технологій» було проведено цикл безкоштовних вебінарів задля підвищення рівня компетенцій у сфері комерціалізації перспективних розробок і проєктів. Зацікавленість, виявлена учасниками цих заходів, спонукала до рішення продовжити навчання й нинішнього року.

Спочатку їх вирішили проводити насамперед для співробітників УкрІНТЕІ. Але, як з'ясувалося, велику зацікавленість в цих семінарах проявили й не співробітники — ті ж науковці, освітяни, представники бізнесу, які цікавляться науковими розробками, самі винахідники. Та й теми, які розглядаються на семінарах, виходять за рамки так би мовити, внутрішнього споживання.

Головні вектори науки після пандемії

У режимі онлайн відбулися XVIII Академічні читання пам'яті професора В.І. Стріхи (1931 — 1999). Відкрив їх президент Академії наук вищої школи України О.Г. Наконечний.

Академік НАН України, почесний академік АН вищої школи України **В.Т. Грінченко** розпочав читання доповіддю «Якими стануть університети після пандемії?». Учений запропонував розглядати кризу і як шанс переходу до нових можливостей, а пандемію — як прискорювача давно назрілих процесів.

Академік АН ВШУ, проректор з наукової роботи СумДУ **А.М. Черноус** продовжив розмову доповіддю на тему «Відповіді Сумського державного університету на виклики пандемії Covid-19». Він наголосив: університет зумів не лише вистояти, а й наростити свій потенціал. Протягом минулого року суттєво зросла частка фінансування наукових досліджень за рахунок іноземних замовлень та грантів, учні університету виграли 10 грантів двох перших конкурсів НФД і були поза конкуренцією в конкурсі молодих учених МОН. За рахунок цього сумарний обсяг фінансування науки в СумДУ склав 62,8 млн. грн., що перевищує 11% від загального бюджету університету.

У дискусії, що розпочалася після доповіді, академік **Я.С. Яцків** наголосив на важливості таких «історій успіху».

Академік АН ВШУ **В.М. Боголюбов** (НУБіП) зробив доповідь «Головні вектори освіти для сталого розвитку». Учений нагадав: Україна залишається останньою державою Європи, де, попри кілька спроб, національної стратегії сталого розвитку досі так і не затверджено. На думку доповідача, повинна відбуватися широка гуманітаризація природничої і технічної освіти.

Назву доповіді академіка АН ВШУ **А.С. Філіпенка** (КНУ імені Тараса Шевченка) було сформульовано як «Економічний світ у сузір'ї Всесвіту». Світовий ВВП скоротився через пандемію на 5,2% (у розвинених країнах — на 7%, у країнах «третього світу» — на 2%, в Україні — на 5%). Однак, за оптимістичним сценарієм, світова та українська еко-

номіки вже в поточному році відновлять своє зростання.

Кандидат фізматнаук **В.П. Гришук** зробив доповідь «Фізика, вода, людина — нова парадигма для медицини (активний захист проти коронавірусу)».

Розуміння фізичної природи води в живому організмі дозволяє науково обґрунтовано застосовувати параметр окисно-відновлювального потенціалу (ОВП) для діагностики організму, а приготуванню поза межами організму електрондонору і електронакцепторну воду — для профілактики, лікування, реабілітації різноманітних захворювань як альтернативу або доповнення до фармпрепаратів.

Академік АН вищої школи України **М.В. Стріха** (КНУ імені Тараса Шевченка, Інститут фізики напівпровідників НАН) зробив доповідь: «Де лежить межа для закону Мура?» Учений нагадав: закон Мура — це емпіричне спостереження, зроблене в 1965 році Гордоном Муром, одним із засновників компанії Intel, який висловив припущення, що кількість транзисторів на кристалі мікросхеми буде подвоюватися кожні 24 місяці. І так справді відбувалося близько пів століття. Але, якщо 50 років тому їх розміщувалося близько тисячі на одному «чипі», то нині це число сягає вже 20 мільярдів, що й зумовлює різке збільшення пам'яті та підвищення швидкодії сучасних комп'ютерів. Головною характеристикою такого транзистора є довжина його каналу провідності. У 2020 році в серію пішли транзистори з довжиною каналу лише в 5 нм, а через два роки прогнозують досягнути значення в 3 нм.

Уточнена теорія, яку побудував М.В.Стріха, доводить, що фундаментальних меж для закону Мура, який діяв понад пів століття, вже майже досягнуто, і дальший прогрес наноелектроніки повинен базуватися на інших ідеях та принципах.

Відомий іспаніст академік АН вищої школи України **О.В.**

Пронкевич (Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв) зробив доповідь «Роль професійних наукових та освітніх асоціацій у розв'язанні «кризи гуманітаристики» в Україні».

На думку доповідача, сучасні практики управління виробництвом знання тільки поглиблюють кризу гуманітаристики. Тут не можна не згадати дебати, що точаться навколо баз даних Scopus і Web of Science. Випуск академічних журналів, вимоги до дисертантів, до формування вчених рад із захисту дисертацій прив'язані тільки до цих двох баз даних. Для гуманітаріїв є набір інших баз даних, нічим не гірших і набагато корисніших. Наприклад, MLA, до якої потрапити так само важко, як і до Scopus, але нашим МОН вони не зараховуються.

Сьогодні інфраструктура виробництва гуманітарного знання знищена. Журнали оголошені фейковими й ненауковими, ради доживають останні місяці, а як формувати нові ради — це велика загадка. Доповідач наголосив: багатьох крайнощів можна було б уникнути, якби до розв'язання проблем були залучені професійні асоціації дослідників і викладачів окремих галузей знань, а також Академія наук вищої школи України, що об'єднує науковців усіх напрямків.

Академік АН ВШУ, президент Українського фізичного товариства і член Наукового комітету Нацради з питань розвитку науки і технологій **І.О. Анісімов**, який водночас глибоко цікавиться й питаннями мистецтвознавства, висвітлив «Проблеми дослідження українських дерев'яних церков 15—20 століть».

На сьогодні в Україні виціліло 1584 дерев'яні храми, але лівова їх частка припадає на Західний регіон, ті 7 областей, які до 1939-45 рр. до СРСР не входили і тому уникли кампаній нищення церков у 1930-х. 775 таких храмів припадає на Львівську область, а на Галичину на Полтавську — 6, і на Харківську — лише 3 (хоча сто років тому Лівобережжя й Слобожанщина були багаті на численні пам'ятки дерев'яної сак-

Учасники Академічних читань пам'яті професора В.І. Стріхи. Фото зроблено до пандемії

ральної архітектури). Тож на Сході України доводиться вивчати здебільшого те, чого вже фізично немає, але що, на щастя, встигли описати Стефан Таранущенко та його колеги-мистецтвознавці сто років тому.

Доповідач запропонував власну класифікацію українських дерев'яних церков. І.О.Анісімов нагадав: у 1801 р. синод російської церкви заборонив будівництво «церков у малоросійському стилі»; відтак політ народної фантазії було обірвано на злеті.

Тож особливого значення набула б сьогодні поява першої системної сучасної мистецтвознавчої праці, присвяченої дерев'яним церквам України. Бо, хоч як це прикро, досі такої роботи ми ще не маємо.

Академік АН вищої школи України, керівник Центру ренесансних студій Запорізького національного університету **Н.М. Торкут** зробила доповідь на тему «Шекспір і політичний дискурс: форми взаємодії». Вона проаналізувала три п'єси Шекспіра: «Річард III», «Венеціанський купець» та «Юлій Цезар» у їхньому пізнішому сприйнятті та заломленні.

У «Річарді III» Шекспіру закидають слідування політичному замовленню з метою утвердити так званий «тюдорівський міф», і з цією метою створити образ Річарда Глостера як чудовиська, чие усунення з трону Генріхом Тюдором було законним, виправданим і необхідним. Однак на основі аналізу тексту трагедії дослідниця показує, що не все тут так однозначно.

«Венеціанського купця» часом сприймають як антисемітський текст. Саме так грали цю драму в нацистській Німеччині. Однак монолог героя дає підстави й для зовсім іншого прочитання.

Нарешті, «Юлія Цезаря» в фашистській Італії використовували, щоб глорифікувати постать Беніто Муссоліні. А в нещодавній американській постановці головний герой набував рис Дональда Трампа — і це ще раз доводить, що текст Шекспіра (без жодних змін!) надає простір для все нових трактувань.

Наприкінці читань їх учасники ухвалили звернення до Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій. В ньому висловлено глибоку стурбованість з приводу того, що 30 червня цього року перестав діяти чинний порядок підготовки здобувачів наукових ступенів докторів і кандидатів наук; водночас нового прийнятого для всіх порядку присудження наукових ступенів досі немає, і тому реальною стає перспектива колапсу в найближчому часі всієї системи атестації наукових кадрів в Україні.

Щоб уникнути цих українських наслідків, учасники читань вважають за необхідне продовжити чинність наявного до тепер порядку на термін, який дозволить фахово розробити нові нормативні документи і забезпечити безболісне введення їх у дію, а саме — до 31 грудня 2023 року.

Тетяна КАПЛАШ

ОГОЛОШЕННЯ

Конкурс на заміщення посад директорів наукових установ НАН України

Національна академія наук України відповідно до свого Статуту та Методичних рекомендацій щодо особливостей обрання керівника державної наукової установи, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 998 «Деякі питання обрання та призначення керівника державної наукової установи», оголошує конкурс на заміщення посад директорів наукових установ НАН України:

По Відділенню фізики і астрономії НАН України
Інститут магнетизму НАН України і МОН України;
Інститут фізики конденсованих систем НАН України;
Інститут фізики напівпровідників ім. В.Є. Лашкарьова НАН України

По Відділенню історії, філософії та права НАН України
Національний історико-археологічний заповідник «Ольвія» Національної академії наук України.

З умовами конкурсу можна ознайомитися на офіційному веб-сайті Національної академії наук України.

Прийом документів претендентів здійснюється відповідними відділеннями НАН України протягом двох місяців з дня оприлюднення оголошення:

по Інституту магнетизму НАН України і МОН України та Інституту фізики конденсованих систем НАН України до 02 квітня поточного року;

по Інституту фізики напівпровідників ім. В.Є. Лашкарьова НАН України до 03 квітня по-

точного року;

по Національному історико-археологічному заповіднику «Ольвія» Національної академії наук України до 04 квітня поточного року.

У разі поштового відправлення датою подання документів вважається та, що зазначена на поштовому штемпелі.

Документи, подані претендентами після закінчення встановленого строку, не розглядаються.

Дати проведення виборів директорів у колективах наукових працівників зазначених наукових установ НАН України буде визначено після завершення прийому документів і повідомлено на офіційних веб-сайтах цих установ.

Президія Національної академії наук України

Обрання членів Наукового комітету

Ідентифікаційний комітет з питань науки відповідно до статей 21 і 22 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Положення про конкурс щодо обрання членів Наукового комітету Національної ради з питань розвитку науки і технологій, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 р. № 1042 «Про затвердження Положення про конкурс щодо обрання членів Наукового комітету Національної ради з питань розвитку науки і технологій», та протоколу засідання Ідентифікаційного комітету з питань науки від 07 лютого 2021 р. № 1/21 оголошує конкурс щодо обрання членів Наукового комітету Національної ради з питань розвитку науки і технологій.

Прийом документів триватиме до 7 квітня.

Метою конкурсу є обрання 12 членів Наукового комітету на строк повноважень 4 роки замість тих, чий повноваження закінчуються 9 серпня 2021 року, а також визначення 10 нових осіб для забезпечення в період проведення конкурсів заміщення членів Наукового комітету, які достроково припинили свої повноваження (на заміну тих, що були обрані до складу резерву у 2019 році).

Документи кандидатів надсилаються суб'єктами подання в електронному та письмовому вигляді.

Результати конкурсу будуть оприлюднені на офіційних сайтах КМУ та МОН, орієнтовно — 22 травня 2021 року. Після цього результати конкурсу будуть затверджені розпорядженням Кабінету Міністрів України.

Перекладацький доробок Лесі Українки

— місце й вага на тлі історичної доби

Для переважної більшості сьогодишніх читачів ім'я Лесі Українки ніяк не асоціюватиметься з перекладами. А тим часом у першій системній праці, присвяченій її життю й творчості, Михайло Драй-Хмара достатньо докладно зупиняється й на цій іпостасі «великої європейки української літератури».

Головна мета роботи молодого поетеси над Гейне та іншими чужомовними авторами для Драй-Хмари полягала в очевидному: «збагатити письменство українське та виробити і вдосконалити нашу літературну мову».

Дещо по-інакшому поглянула на постать Лесі Українки-перекладачки в своїй монографії «Дискурс модернізму в українській літературі» (1997, 1999) Соломія Павличко. Для дослідниці переклади межі XIX—XX століть (і зокрема, переклади Лесі Українки) були насамперед засобами модернізації української літератури.

У своїй книзі «Український художній переклад: між літературою і націєтворенням», що вийшла в Києві в 2006-у році, автор цієї статті зазначав, що український переклад XIX й XX століть справді був зорієнтований на інтелегентні верстви, майже всуціль неписьменне селянство перекладів з чужих мов, вочевидь, не потребувало. Отже, він виконував не тільки й не так інформаційну функцію, як функцію націєтворчу.

Творенню не лише мови, а й народу, очевидно, підпорядковували свої праці Куліш і Ніщинський, перекладаючи Шекспіра та Гомера. Це усвідомлював Франко, працюючи над Данте й Шекспіром. Цим керувалися в своїх перекладацьких зусиллях Кримський і Леся Українка.

Перекладацький дебют письменниці відбувся надзвичайно рано. 1885 року у Львові вийшла перекладена 13-річною Лесею спільно з братом Михайлом (і під наглядом матері, Олени Пчілки) книжечка «Вечорниці на хуторі під Диканькою» Гоголя (містила «Передмову Панька Рудого», «Запропашу грамоту» та «Зачароване місце»). Стилестична майстерність цих перекладів відчутна: вочевидь, саме так написав би Микола Гоголь, якби взявся писати такі рідною українською. І ці переклади помітно переважають багато пізніших версій, хоча сьогодні вже неможливо встановити, де тут внесок двох юних перекладачів, а де заслуга їхньої матері Олени Пчілки, що на титулі видання значилася редактором перекладів.

Як згадувала молодша сестра Лесі Українки Ольга Косач-Кривинюк, мати вже тоді спонукала Лесю перейти від хатніх ігор в «Іліаду» та «Одіссею» до спільного з нею перекладання справжньої «Іліади». На жаль, сліди цієї роботи до нашого часу не дійшли. Тому першим друкованим перекладом

Лесі Українки став опублікований у львівській «Зорі» (1887, № 10) уривок із поеми Адама Міцкевича «Конрад Валленрод».

У коментарях до «книгоспілчанського» видання 1927 року Борис Якубський назвав цей переклад п'ятнадцятирічної поетеси «зразково точним».

Забігаючи дещо наперед, скажемо: ця увага до точності відтворення оригіналу притаманна фактично всім перекладам Лесі Українки — вона не прихильниця вільних переспівів. Це підтверджує і наступний за часом опублікування її переклад — «Остання пісня Марії Стюарт» («Зоря», 1888, №24). Пізніше цей вірш потрапив до першої оригінальної збірки поетеси «На крилах пісень», і багатьма літературознавцями сприймається як одна з численних Лесиних стилізацій на історичні мотиви. А тим часом це дуже точний переклад з французької.

Того ж 1888 року Леся Українка починає брати активну участь у гуртку «Плеяда» (чи «Література»), створеному Оленою Пчілкою. До учасників гуртка, що посіли помітне місце в історії українського перекладу, належали, окрім Лесі, її брат Михайло Косач (Обачний), Людмила Старицька-Черняхівська, Максим Славинський, Олександр Черняхівський, Іван Стещенко, Володимир Самійленко, Євген Тимченко, Олександр Лотоцький, Валерія О'Коннор-Вілінська.

У листі від 5 листопада 1889 року Михайло Косач-Обачний пише до матері й сестри, які перебували на той час в Одесі, що учасники «Плеяди» вирішили перекласти українською **всі** (виділення моє, — М.С.) найкращі твори російської, польської, а коли буде змога — то й інших літератур.

Леся Українка відповідає братові, що надсилає в «скарбничку» проекту невеличке оповідання «Життя і філософські думки Пінгвіна» пані Сталь. (Цей текст, що насправді належить французькому письменникові П'єру-Жюлю Етцелю, вперше було надруковано в 1976 році, в 7-му томі академічного 12-томника поетеси). Далі вона повідомляє, що вже здобула повний англійський оригінал і береться згодом перекласти всі чотири Гулліверові подорожі. На жаль, цим планам не судилося здійснитися.

Завершує лист Леся Українка довжелезним, на кілька сторінок, переліком творів світової літератури, які, на її думку, конче потрібно перекласти в першу чергу. До нього входять, зокрема, «Чайлд Гарольд» і «Манфред» Байрона, «Фауст» і «Вертер» Гете, «Знедолені», «Собор Паризької Богоматері» та «Трудівники моря» Гюго, «Записки з мертвого будинку» і «Злочин та кара» До-

стоєвського, «Гайавата» Лонгфелло, «Поминки», «Кримські сонети» і «Балади» Міцкевича, «Борис Годунов», «Цигани» і «Руслан і Людмила» Пушкіна, «Мазепа» і вірші Словацького, «Війна і мир» Толстого, «Гамлет», «Отелло», «Макбет», «Король Лір», «Річард III» Шекспіра (з названих на той час драм було надруковано українською тільки переклади «Гамлета» пера Михайла Старицького і «Отелло» пера Пантелеймона Куліша), «Орлеанська дівка», «Розбійники», «Марія Стюарт» і «Дон Карлос» Шіллера, «Мадам Боварі» Флобера, «Дон Кіхот» Сервантеса, «Айвенго» і «Ваверлей» Скотта, «Сонети» Петрарки, вірші Леонта де Лілля й Теофіля Готьє.

Цей перелік, сформований вісімнадцятилітньою дівчиною, може (принаймні почасті) підтвердити тезу Соломії Павличко: Леся Українка ще дуже молодою висуває власну концепцію перекладу з іноземних мов, яка, була підпорядкована насамперед потребам модернізації української літератури.

Але аж ніяк не менше Леся Українка дбала й про класичні підвалини для рідної літератури. Ще у 1888 році вона переклала гекзаметром третю пісню «Одісеї». На жаль, з наступної четвертої пісні було перекладено лише перші п'ять рядків... І в цьому теж виявилася характерна риса Лесі Українки-перекладачки: робити ніби «на пробу» уривки великих класичних полотен.

Про Лесину рішучість поставити переклад на службу «модернізаційним» потребам начебто свідчить найбільша її перекладацька праця — переклади віршів Гейне. Спершу 1892 року у Львові вийшла «Книга пісень», де Лесі Українці належать 92 переклади, а ще одному учасникові «Плеяди» Максимові Славинському — 51. Уже 6 лютого 1893 року вона закінчила переклад великої поеми «Атта Троль», але надруковано її було тільки через сім років у Львові в новозаснованому «Літературно-науковому вістнику» (1900, т.9, кн.1-2), а ще через три роки — і в книжці спільно з новими перекладами того ж Максима Славинського.

Прочитавши ці переклади, Микола Лисенко відразу ж схотів покласти їх на музику. Загалом композитор написав 6 творів на переклади Лесі Українки і 7 — на переклади Максима Славинського, з яких дует «Коли розлучаються двоє» відразу ж став надзвичайно популярним і досі часто звучить у концертах вокальної класики.

Перекладаючи Гейне, Байрона й Шекспіра, Леся Українка вже мала попередників, але давні східні тексти (окрім біблійних) аж до кінця XIX століття українською мовою майже не існу-

Леся Українка — учасниця Революції гідності

вали, отже, попередників тут поетеса мати не могла.

Досі йшлося переважно про поетичні переклади Лесі Українки. Але перекладала вона так само прозу, драматургію, публіцистику, наукові тексти.

Есе Моріса Метерлінка «Оливне гілля» Леся Українка переклала 1906 року водночас із працею над власною статтею «Утопія в белетристиці» для київського часопису «Нова Громада». Цей переклад був надрукований лише в 1985 році в науковому збірнику. Нарешті, наприкінці 1900-х років Леся Українка, переклала й одну з народних єгипетських казок часів XIII династії (за збірником французького єгиптолога Гастона Масперо «Народні казки стародавнього Єгипту», що вийшов 1889 року в Парижі).

З прозовими перекладами Лесі Українки пов'язано й кілька, сказати б, «публікаційних непорозумінь». У четвертому томі зібрання творів поетеси, що вийшов 1954 року, упорядники приписали їй переклад відомого оповідання Максима Горького «Старуха Ізергіль», що з'явився друком у ч.5 галицького часопису «Молода Україна» за 1902 рік. Однак до 12-томника цей переклад уже не ввійшов, адже стало відомо, що переклала його наймолодша сестра Лесі Українки Ізидора Косач. Попри це, міф про «Лесю Українку — перекладачку Максима Горького» продовжує жити власним життям, перекочуючись з видань радянського часу в «Енциклопедію сучасної України». Забігаючи наперед, скажемо, що досі живе і міф про Лесю Українку — перекладачку Комуністичного маніфесту (хоч жодних фактів на підтвердження цього не існує).

Була Леся Українка й піонером перекладів наукової гуманітаристики.

Цікаво, що всі без винятку науково-публіцистичні переклади Лесі Українки до академічного дванадцятитомника

1970-х не потрапили — адже і біблієстика, і проблеми свободи віросповідання, і політичне та мовне гноблення ірландців лишалися в тодішній УРСР темами небажаними.

Що змушувало Лесю Українку братися до перекладання?

Відповідь значною мірою дає передмова Олени Пчілки до львівського видання «Книги пісень» Гейне 1892 року і листування самої Лесі: перекладати потрібно, щоб піднести рідну літературу, а до перекладу слід ставитися як до ще одного національного обов'язку: національного, мистецького, громадського.

Михайло Москаленко у «Нарисах з історії українського перекладу» помітив: фактично всі поетичні переклади Лесі Українки зроблено до 1901 року (єдиний виняток — пізній цикл «Ліричні пісні Давнього Єгипту», датований початком 1910-го).

Після для поетеси почалася велика драматургія. Відтак схоже, що переклади Лесі Українки — це її творча лабораторія, в якій можна вбачати виток світових тем її зрілої поезії, підготовчий етап для найвищих досягнень її драматичної творчості.

Стилестична довершеність більшості перекладів Лесі Українки робить їх високим художнім взірцем для провідних перекладачів наступних поколінь, зокрема для Миколи Зерова, Михайла Драй-Хмари, Максима Рильського, Миколи Бажана, Григорія Кочура, Михайла Москаленка.

Не забуваймо й про те, що цей перекладацький доробок був частиною великого націєтворчого проекту, який робив українців українцями, задля того, щоб ввести свою літературу в коло інших світових літератур, що розвивалися за сприятливіших історичних обставин.

Максим СТРІХА,
професор,
лауреат Премії імені Максима Рильського Кабінету Міністрів України

Редакційна колегія

ЗАСНОВНИК:
ДНУ «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації»
Міністерства освіти і науки України
Індекс газети «Світ» — 40744

світ

Реєстраційне свідоцтво

КВ №23725-13565ПР від 6 лютого 2019 р.

Адреса редакції:

02000, Київ, вул. Антоновича, 180.

E-mail: svit@dknii.gov.ua

www1.nas.gov.ua/svit

Відповідальність за достовірність інформації та реклами несуть автори та рекламодавці

Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій

Зам. 4

Газету віддруковано у ПП «Фірма «Гранмна»